

LÆSEFORENINGENS HAVE I ODENSE SET PÅ POSTKORT

Carsten Fladmose Madsen

Indledning

Motiver fra Læseforeningens Have ses ofte på postkort fra Odense og forsiden af Læseforeningens Bygning indgår som en del af motiver på postkort med Albani Torv. Fra Læseforeningens indre er forfatteren kun bekendt med et enkelt motiv, som dog kendes både som gråtonetryk og som diskret coloreret.

Denne artikel viser en række postkort, som beskriver det smukke område med Læseforeningens Bygning og Have set fra et postkortperspektiv. De viste kort er blot et lille udvalg af de mere end hundrede postkort fra området.

Oplysning og læsning af bøger, aviser og tidsskrifter

I starten af 1800-tallet blev enevælden som styreform i tiltagende grad mødt af kritik og krav om mere selvstyre i købstæderne og på landet. Tiden krævede viden og oplysning, videnskabeligt som åndeligt, men mange bøger fandtes alene i private bogsamlinger og offentlige biblioteker eksisterede ikke. Odense fik først i 1911 sin første offentlige læsesal, beliggende i Bryggergaarden, hvor man uden regning kunne læse et begrænset antal titler og først i 1924 åbnede kommunen for sit bibliotek, Odense Centralbibliotek, hvorfra bøger nu også kunne hjemlånes.

På initiativ af Fyns Stifts biskop, Frederik Plum (1760-1834), tiltrådt i 1811, oprettedes i 1813 et Stiftsbibliotek på Fyn og i 1815 dannedes, også med Plum som deltager, Fyens Stifts litterære Selskab. Både Stiftsbiblioteket og det litterære Selskab havde i større eller mindre grad en videnskabelig baggrund og rakte ikke ud til den almindelige borgers oplysning og i midten af 1830'erne fremkom der tanker om et egentligt læseselskab med formidling af tidsskrifter, faglig litteratur og historisk læsning, som det var kendt fra udlandet og fra København.

I Odense indrykkede en kreds af personer, Konsul Th. Ch. Grut, Konferentsraad v. Holten, Kjøbmand Chr. Jürgensen jr., Dr. C. H. Kalkar, Etatsraad Pontoppidan og Kjøbmand I. W. Schjerbeck, i

december 1837 i Fyens Stiftstidende en opfordring til oprettelse af en "Læseforening for Fyens Stift". Det var målet, at Læseforeningen skulle holde politiske og andre blade og tidsskrifter af almeninteressant indhold og anskaffe skønlitteratur i danske, tyske, engelske og franske sprog til fremlæggelse og afbenyttelse i et lokale, hvor der også skulle være mulighed for medlemmerne at udveksle tanker ved mundtlig samtale. Et vigtigt element i Læseforeningen skulle være, at enhver uanset stand kunne søge optagelse, men tiden viste, at medlemskredsen hovedsagelig kom fra byens bedre borgerskab, først og fremmest selvstændige inden for handel, håndværk, industri og andre liberale erhverv samt fra stat og kommune.

Læseforeningens første tid

Ved den konstituerende generalforsamling den 30. januar 1838, havde der meldt sig 102 indenbys og 32 udenbys deltagere. En nedsat komité udarbejdede forslag til love, som blev vedtaget på en generalforsamling den 2. marts 1838 og Læseforeningen var klar til at træde i funktion fra den 1. april 1838.

Foreningens første formand var dr. theol. C. A. H. Kalkar, som havde været overlærer på Katedralskolen, og foreningen holdt i begyndelsen til i stuer hos købmand Amdrup, som boede i regimentskirurg Jacobsens ejendom i Vestergade, dengang nr. 230, hvor den senere Handelsbanken fik til huse.

I 1842 flyttede

Læseforeningen adresse til Beldenaks gård, en tidligere bispegård opkaldt efter biskop Jens Andersen Beldenak (død 1535), som lå ved Flakhaven modsat Sct. Knuds Kirke.

Beldenaks gård ses midt i motivet.

*Postkort fra serien "Odense i gamle Dage".
Warburgs Kunst-Forlag. 392. Ubrugt.*

Imidlertid blev også her pladsen for trang og man måtte se sig om efter nye lokaler.

Katedralskolen, som i århundreder havde ligget på Klingenberg nær Sct. Knuds Kirke, skulle flyttes til Graabrødrestræde (byens senere posthus). Dette betød, at den gamle rektorbolig kendt som Magasingaarden beliggende øst for Sct. Knuds Kirke med forhus ud til Albani Torv og have ned til åen blev ledig.

Læseforeningen købte i marts 1847 denne gård med indflytning den 1. april og det er fra denne adresse, at de mange senere postkort fra Læseforeningen stammer.

Albani Torv set mod vest med den gamle rektorbolig beliggende "under" taget på Sct. Knuds Kirke.

*Postkort fra serien "Odense i gamle Dage".
Warburgs Kunst-Forlag. 391. Ubrugt.*

Albani Torv set mod vest med den gamle rektorbolig, nu Læseforeningens Bygning, efter at Industripalæet til venstre er opført (1890-91).

Stenders Forlag. Odense 174. Sendt 1924.

Albani Torv set mod øst med Læseforeningens Bygning til højre og Albani Kirke bagerst til venstre.

Stenders Forlag. Odense 159. Sendt 1924.

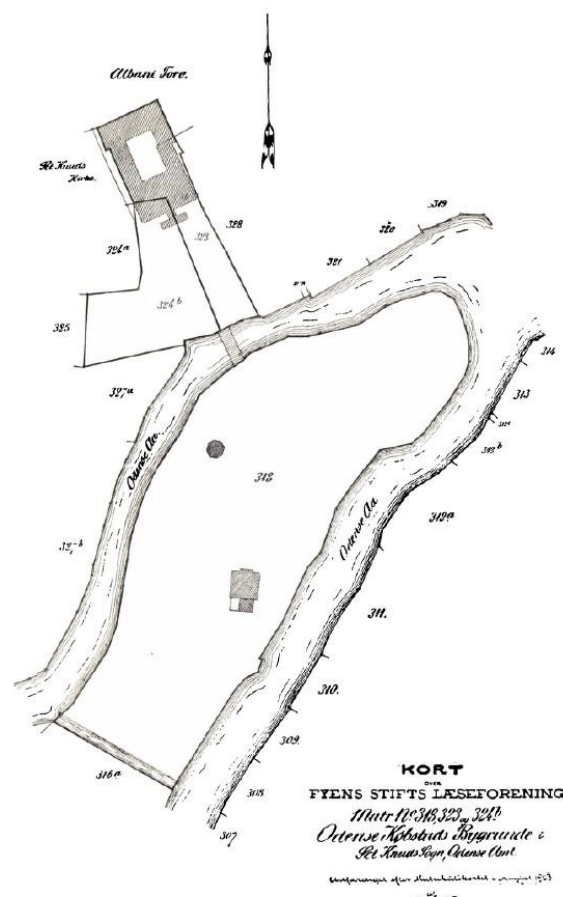

Ejendommens sidehus, den øverste etage i forhuset samt den østlige del af baghuset blev udlejet til beboelse og i den anden del af baghuset blev den nye telegrafstation indrettet. Kælderen i sidehuset og forhuset blev udlejet til forretninger samt til en restauratør som også skulle varetage den daglige servering i Læseforeningens restaurant.

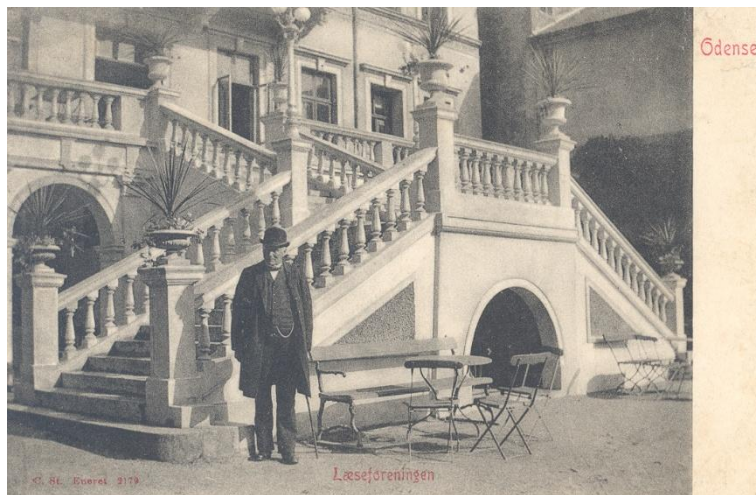
Læseforeningens Have

Til Læseforeningens eget brug blev der i forhusets stueetage indrettet bibliotek samt lokaler til læsning og konversation. Desuden rådede Læseforeningen i baghusets østlige del over en havestue med veranda og nedgang til en beskeden have, 13 x 45 meter, som kun omfattede halvdelen af baghusets udstrækning, idet den anden halvdel hørte til Sct. Knuds Kirke. Fra 1849 havde Læseforeningen lejet sig til brugsretten til denne anden halvdel og i 1853 købte Læseforeningen denne del. Haven strakte sig ned til åen og foreningen anskaffede sig en robåd, så dens medlemmer kunne ro på åen.

I haven blev der i sommertiden en gang om ugen holdt koncerter og musikalsk underholdning. Indenfor blev der i perioder ved siden af den almindelige læsning og konversation afholdt baller, maskerade og dilettantforestillinger. Senere blev der indført forskellige brædtspil i lokalerne og der indrettedes en særlig læsestue for damer.

På et kort fra omkring 1905 ses Læseforeningens bygning med den oprindelige smalle have ned mod åen og den tilliggende og senere tilkøbte del af Sct. Knuds Kirkehave. Nederst ses den del af Bispeholmen, den lille ø midt i åen, som tilkøbtes i 1872 og 1874 og som i væsentlig grad forøgede arealet.

Trappen fra den senere bygning til haven. Personen på billedet er ukendt.

C. St. (Stenders Forlag). 2179. Ubrugt.

Læsesalen.

C. St. (Stenders Forlag). 4476. Sendt 1907.

Haven set fra øen i Odense Å. Motivet viser den tætte beliggenhed mellem Læseforeningens Bygning og Sct. Knuds Kirke. I baggrunden ses Rådhuset med sit tårn.

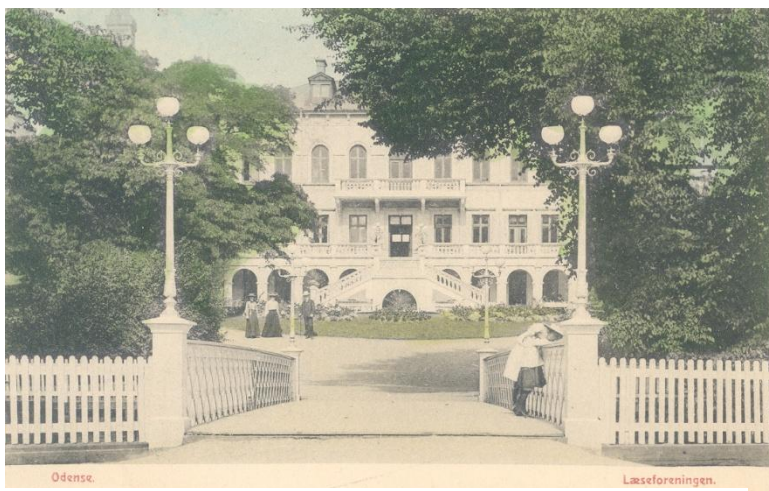
Ukendt udgiver. Sendt 1909.

Cand. pharm. P. Rieffesthal, som havde været ansat på Løveapoteket i Odense, havde været med i Læseforeningens bestyrelse siden 1843 og havde i mange år tjent foreningen med praktiske daglige gøremål indendørs som udendørs og han havde også sin beskedne bolig, to værelser, i ejendommen.

I 1872 købte foreningen af Munke Mølle et stykke af Bispeholmen, den lille ø, der lå mellem åens to grene. Det erhvervede stykke lå ud for haven og blev nu ved en bro en del af haven, som under P. Rieffestahl blev til en af byens flotteste haver. I 1874 blev der tilkøbt endnu et stykke jord fra Bispeholmen og haven blev atter udvidet. Desværre fik P. Rieffesthal ikke megen glæde af udvidelsen, idet han døde i 1875.

*Den nye bygning set fra
havesiden.*

*Stenders Forlag. 30085.
Sendt 1914.*

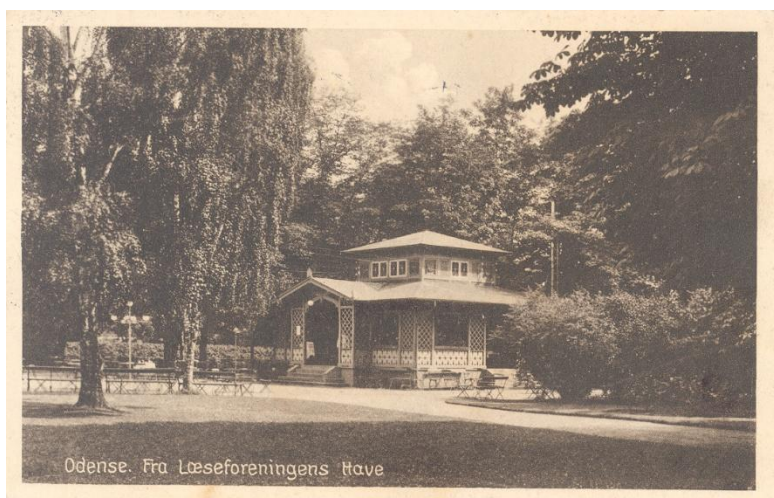

*Den nye bygning set fra havesiden med
broen til øen i forgrunden.*

Formentlig H. Hansen, Odense. 1300. Sendt 1906.

I 1879 var der anlagt ikke mindre end syv kroketplæner og der byggedes lysthuse og en anløbsbro for bådene i åen og til at passe og holde opsyn med det hele ansattes i 1879 en havemand.

En stigende aktivitet førte til inddragelse af flere lokaler til Læseforeningens eget brug og da samtidig en del af bygningerne var i dårlig stand valgte bestyrelsen i 1883 at opføre en ny foreningsbygning i stedet for det gamle baghus foruden lysthus og pavillon i haven med omkring 80 siddepladser og køkken. Den gamle træbro til øen blev i 1885 erstattet med en ny jernbro.

Postkort med lysthuset.

*Stenders Forlag. Odense 151.
Sendt 1926.*

*I. C. P. V., Odense, u/nr.
Sendt 1918.*

*W. & M. 620.
Sendt 1907.*

Den store plæne på øen.

*J. Chr. Pedersens Kunstforlag. 1.
Sendt 1929.*

Kroketspil på plænen.

*Stenders Forlag. 41265.
Sendt 1919.*

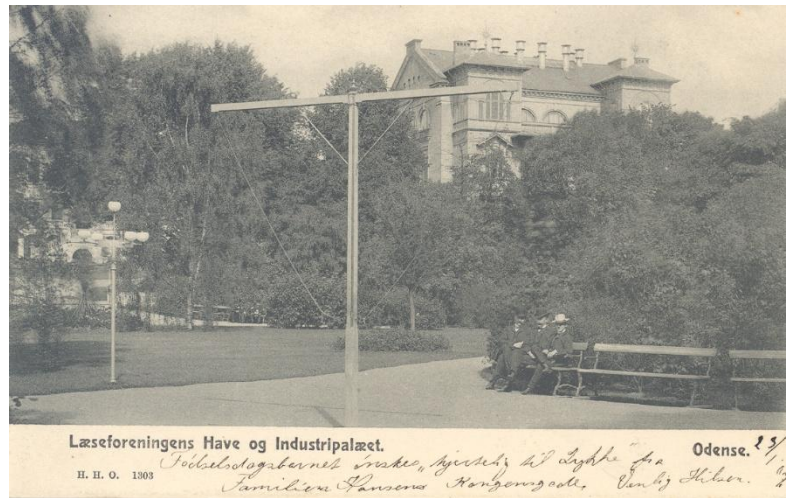

Kroketspil på plænen.

*Stenders Forlag. 4477.
Sendt 1913.*

*Redskaber til spil
samt bænke til
samtaler fyldte i
haven.*

*H. Hansen, Odense. 1303.
Sendt 1907.*

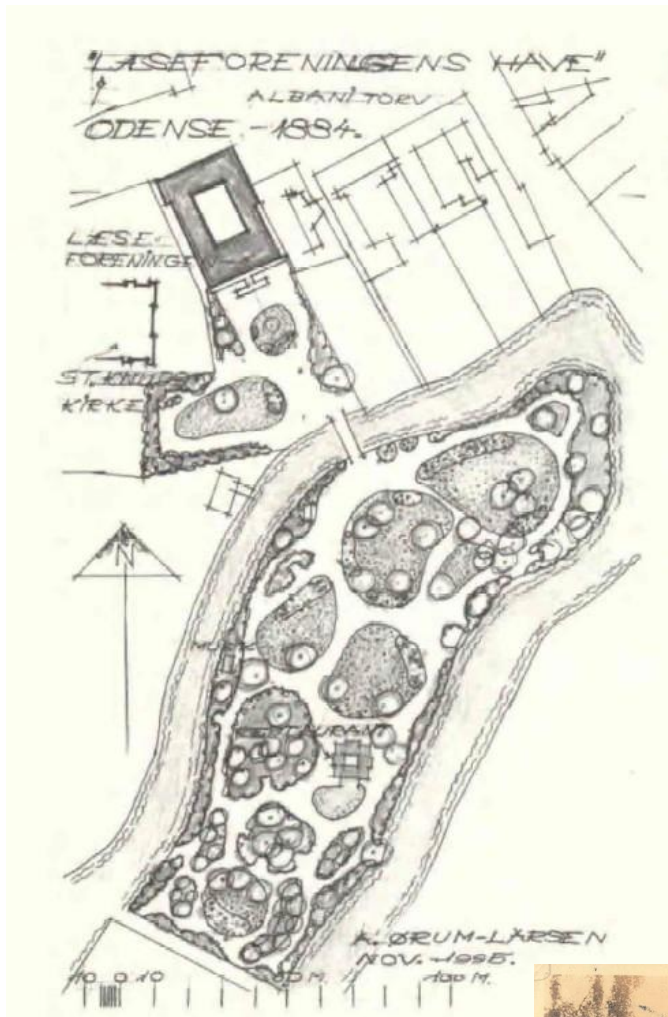
Plænen og pavillonen.

*Ukendt udgiver. u/nr.
Skrevet, udateret, ej sendt.*

*Bådene lagt til
opbevaring for
vinteren.*

*Stenders Forlag. 19084.
Sendt 1909.*

Skitse over Læseforeningens Have i 1884. Arealet udgør mere end 5 ha.

Bemærk de mange bede og stier.

Meddelelser fra Havebrugshistorisk Selskab Nr. 27. 1997.

Sti mod broen op til bygningen.

*H. Hansen, Odense. 392.
Sendt, ukendt år.*

Sti mod pavillonen.

*Stenders Forlag. 30081.
Sendt 1914.*

Som led i havens forskønnelse havde borgere og foreningsmedlemmer på forskellig vis bidraget. Således skænkede købmand F. Christophersen i 1886 foreningen den smukke springvandsfigur i havens forreste del og i 1887 lod lærer Dændler seks vaser opstille til dekoration af havetrappen.

Udsigt fra havetrappen, hen over springvandet og ned over haven.

J. Chr. Pedersens Kunstforlag. u/nr. Ubrugt.

Stenders Forlag. 30082. Sendt 1914.

Stenders Forlag. 30078. Sendt 1915.

I sommertiden om eftermiddagen samledes unge mødre om kaffebordene ved pavillonen mens børnene legede på grusstierne og om aftenen søgte unge foreningens robåde eller spillede kroket. På søndage var der stort besøg blandt medlemmerne, men også mange borgere, som ikke var medlemmer, gik året igennem deres morgentur rundt i haven.

Der var fortsat musik i haven hver onsdag aften. Det var ofte samme orkester, der spillede i Fruens Bøge om søndagen, som derefter om onsdagen stod på den overdækkede tribune nær åen i Læseforeningens Have.

Efter koncerterne kunne der købes forfriskninger og kager. En pæreformet kage, som naturligvis kaldtes en pærekage, bestod af to lag creme og glasur i en gulliggrøn farve og med en stump sukat som stilk. Den kostede fem øre. På et tidspunkt blev Læseforeningens restaurant, hvor der også serveredes måltider, drevet af konditor Peter Hansen Illum. Han drev også et konditori i Overgade, ligesom han aftappede og solgte bayersk øl fra Albani Bryggeri.

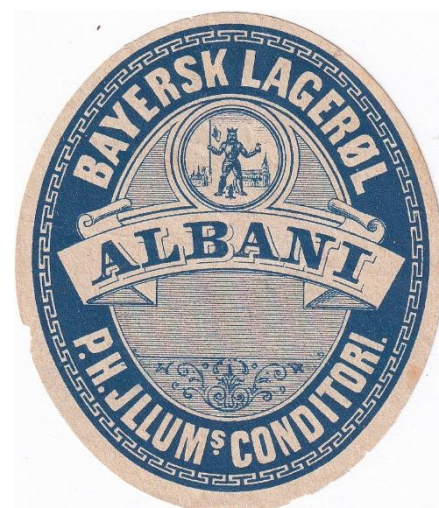

Læseforeningens Restauration tilbød kost til foreningens medlemmer.

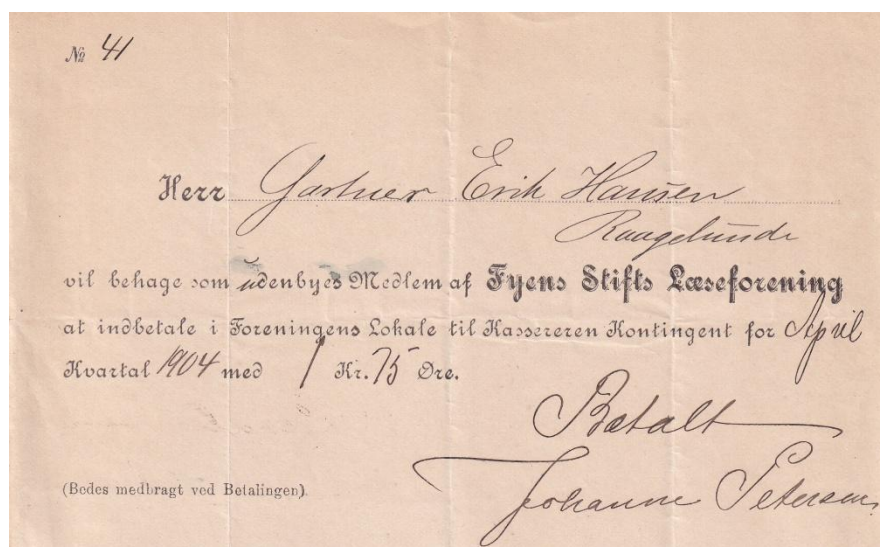
Fyens Stiftstidende 29. september og 6. december 1884.

P. H. Illums etiket til det af ham aftappede bayerske lagerøl fra Albani Bryggeri.

Etiketten er fra 1880'rne.

Flere gange i midten og slutningen af 1880'erne blev Læseforeningen af Munke Mølle tilbudt at købe den resterende del af Holmen således, at haven kunne udvides til en endnu større park. Læseforeningen måtte dog af økonomiske grunde afslå disse tilbud idet man jo netop havde bekostet og gældsat sig for at kunne opføre den nye bygning. Området med den resterende del af Holmen blev siden omkring 1907 købt af Kommunen, som opførte byens nye elektricitetsværk på dette sted, hvor den gamle mølle havde ligget.

Kvittering for medlemskab.
1904.

Bådpladsen ved
Odense Aa.

W. E. L. u/nr.
Sendt 1907.

Haven blev i 1910 i en lille publikation, nærmest at betragte som en turist-brochure, beskrevet som "ved Sommertid en lille paradisk Plet med smukke Blomsteranlæg og Buskadser".

*Ryslinge Højskole i
Læseforeningens Have
den 3. juni 1908.*

*Ukendt udgiver. u/nr.
Skrevet, ej sendt.*

I 1920'rne var der i haven ansat en overgartner, to gartnere og i sæsonen flere lugekoner samt drenge i konfirmationsalderen, der stod for udlejningen af krocketpil, hvor borgerskabet blev fulgt ud på krocketplænerne med køller og kugler i en kurv. Skulle nogle ud at sejle i en af havens 20 robåde blev de fulgt til bådpladsen med nøglerne til båden og en karklud, som bænkerne i bådene blev tørret af med, vist nok blot for et syns skyld. Damerne blev hjulpet ned i båden, huen løftet og selskabet ønskedes en god tur. For dette modtog drengene drikkepenge ofte i form af en tiøre. En af drengene fortæller, at når der om onsdagen var koncert i haven, så stillede én fra Læseforeningens bestyrelse sig en halv time før koncertens begyndelse ved broen til øen og holdt øje med at kun medlemmer kom ind og ved siden af stod en dreng og uddelte programmer både til dem, der gik over broen, og også til de både, der kom sejlen forbi på åen. Fra blev der da ofte overrakt en tiøre til drengene. Forinden var der allerede uddelt programmer til de velhavende beboere, der boede på Kronprinsensgade på den anden side af åen, hvor disse kunne sidde i deres haver og nyde musikken. Når sæsonen var slut, gik drengene, da den sidste koncert var

*Læseforeningens
Have med villaerne i
Kronprinsensgade i
baggrunden.*

*Stenders Forlag. 748.
Sendt 1908.*

afholdt, rundt i Kronprinsensgade og præsenterede sig som de, der sommeren igennem havde sørget for, at beboerne havde fået musikprogrammer. Nu fik drengene igen en mønt og næsten alle steder også et stykke kage eller småkager.

Læseforeningens senere tid

I 1883 havde foreningen knap 1.500 medlemmer, i 1908 lidt over 2.000 og i 1922 nåede foreningen sit højeste antal medlemmer på 3.440. De mange forandringer, som fandt sted i samfundet, herunder adgangen til og udbredelsen af både aviser og bøger, betød en tilbagegang i antallet af medlemmer i Læseforeningen. Musikaftenerne om onsdagen havde heller ikke den samme tiltrækning nu, hvor radio og grammofonplader vandt frem og en fremsynet bestyrelse foreslog i 1930 at overdrage foreningens aktiver og passiver til kommunen herunder bygningerne og haven. Forslaget faldt imidlertid, da det var i strid mod foreningens love. Foreningen fortsatte og kunne i 1938 fejre 100-året for sin oprettelse. Der var i 1939 omkring 1.300 medlemmer tilbage og selv om bestyrelsen forsøgte med flere aktiviteter ændrede dette ikke på medlemstallet.

*Kvittering for medlemskab.
1938.*

*Ved juletid kom også
nisserne i haven.*

*Tegnet af Hans Viggo
Westergaard (1870 – 1928).*

*Warburgs Kunst-Forlag. u/nr.
Sendt 1909.*

*Sneen er der fortsat,
men nisserne er væk.*

*Stenders Forlag. 50529.
Sendt 1927.*

I marts 1941 oplevede Odense et voldsomt tøbrud, der medførte store oversvømmelser. Den 2. marts 1941 fossede store vandmasser gennem Odense Å med en vandstandsstigning på to meter og overalt langs åen og på mange lavtliggende arealer blev store områder sat under vand. Læseforeningens Have nærmest forsvandt under vandmasserne og kun træerne ragede op over vandspejlet og vidnede om, at her lå en park. I september 1941 var seks mandskor samlet til et sangstævne i Læseforeningens Have med nationale sange og fællessang på programmet, men ligesom vandmasserne tidligere på året forsvandt, så forsvandt også en stor del af de 25.000 tilhørere fra året forinden. Nu var kun cirka 1.500 tilhørere mødt frem. Det havde naturligvis intet at gøre med oversvømmelsen, men var et udtryk for ændrede interesser og prioriteringer i samfundet muligvis også under indflydelse af besættelsen.

I 1941 havde byrådet i Odense besluttet at udvide rådhuset og at renovere området omkring Albani Torv og man ville gerne købe såvel Læseforeningens bygning samt haven således, at der kunne skabes en stor åben park ved siden af rådhuset.

Læseforeningen, som var økonomisk trængt, tog imod tilbuddet og købte i stedet en villa på

*Læseforeningens nye
bygning i Kronprinsensgade,
set fra havesiden.*

Fotografisk kort. Sendt 1911.

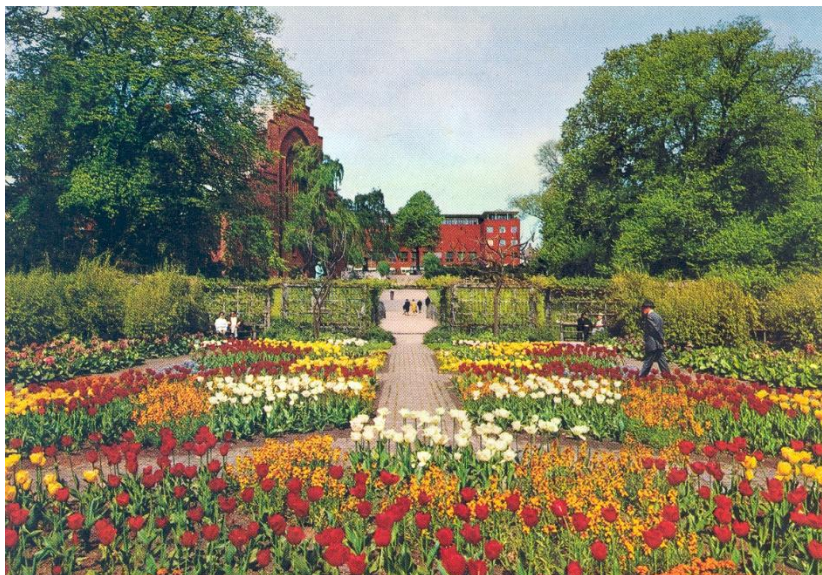
Kronprinsensgade 7, som man flyttede til i 1942. Læseforeningens nye residens lå på den modsatte side af åen og der var fra haven til den nye bygning adgang via en bro over åen til den oprindelige og snart nyrenoverede have. I den ny bygning indrettedes bibliotek, læsesal og mødesal samt selskabslokaler foruden skakværelse, bridgeværelse og opholdsstuer.

Læseforeningens Have og Læseforeningen nedlægges

Allerede i 1942 påbegyndtes omdannelsen af haven og byens rådhus blev udvidet med en stor sidebygning, færdiggjort i 1955, beliggende ud til en del af Albani Torv. Læseforeningens gamle bygning på Torvet blev samme år revet ned. Læseforeningens Have blev lagt sammen med haven tilhørende Industripalæet, beliggende ved siden af læseforeningen, samt en del af kirkens grundareal og det samlede areal blev af landskabsarkitekt C. Th. Sørensen i samarbejde med arkitekt Bent Helweg-Møller og havearkitekt Povl Wad omdannet til en stor åben og sammenhængende park. I parken blev Louis Hasselriis bronzestatue af H. C. Andersen i 1949 placeret. Statuen havde siden 1888 stået i Kongens Have ved Odense Slot og siden 1905 på Gråbrødre Plads. Den ny park fik navnet H. C. Andersen-haven, hvilket navn dog hurtigt blev ændret til Eventyrhaven og blev siden til den tiltænkte store park med mange besøgende og flotte blomsterbede mellem de to grene af åen, som fortsat består her. I mange år var der i Eventyrhaven et stort festfyrværkeri, tidligere benævnt som ild-fest, som afslutning på rundskue-dagene i Odense.

*Eventyrhaven med åbningen
op imod rådhusets
tilbygning, som ses midt i
motivet.*

O. P. O. 7012-3. Ubrugt.

Eventyrhaven med Sct. Knuds Kirke og Odense Å. Statuen af H. C. Andersen kan skimtes bag åen.

Rudolf Olsen-Kunstforlag. 1153. Ubrugt.

Med omdannelsen af Lærerforeningens Have til Eventyrhaven var en æra i Odense slut. Læseforeningen fik lov at leve videre, men desværre kun i få år endnu. En faldende medlemsskare og fortsatte økonomiske problemer havde i 1952 ført til, at Læseforeningen havde nedlagt sig selv. Ejendommen i Kronprinsensgade 7 blev samme år overtaget af Odense Kommune, som nu indrettede et børnebibliotek og senere også et musikbibliotek på stedet. Også disse dele af Odense Centralbibliotek er dog nu flyttet sammen med det øvrige Odense Centralbibliotek til andre lokaliteter.

Som en reminiscens eksisterer fortsat Læseforeningens Bridgeklub, stiftet den 28. november 1932 som Fyens Stifts Læseforening (Læseforeningens Bridgeklub).

Dette postkort, hvis motiv viser haven efter omdannelsen, bærer fortsat beskrivelsen: Bro i Læseforeningens Have.

Stenders Forlag. Odense 588. Sendt 1946.

Afslutningsvis kan nævnes en anden form for reminiscens fra det gamle Odense. I åen, lidt øst for hvor Læseforeningens Have engang lå, gemmer sig efter sigende en gammel kirkeklokke.

Ét blandt flere sagn fortæller om en klokke i den gamle Albani Kirkes tårn, som en dag, da der blev ringet kraftigt, rev sig løs, fløj ud af tårnet og faldt ned i Odense Å. Her sank den til bunds og den ligger endnu i åens dynd på det sted, som nu kaldes Klokkedybet.

H. C. Andersen har skrevet et eventyr om Klokkedybet, så det hele skulle være ganske vist.

Klokkedybet i Odense Aa.

W. E. L. u/nr. Sendt 1907.

Juli 2026/cf

Kilder

Andersen KP. Trolldmandens Lærling. Odense Universitetsforlag. 1985.

Dyrbye H., Thøgersen C. Eventyrhaven. odenseleksikon.wordpress.com. Besøgt 2026.

Fyens Stifts Læseforening 1838-1908. Hver 8. Dag, Nr. 19. 1907-1908.

Fyens Stifts Læseforening. Odenseaner Samfundets Tidsskrift. Nr. 14. 1938.

Fyens Stifts Læseforenings Historie fra 1838 til 1888. Hempelske Forlag. 1888.

Fører gennem Odense. Milo'ske Bogtrykkeri. 1910.

Hansen MN. Et hundrede Aar. Fyens Stifts Læseforening. 1938.

Kaarsted T. m.fl. (red.). Odense Bys Historie Bind 1 – 10. Odense Universitetsforlag. 1988.

Nielsen T. (red.). Odenses Bibliotekshistorie. Odense Universitetsforlag 1990.

Norvin W. Fyens Stifts Læseforening 1838 – 1908. Fyens Stifts Læseforening. 1908.

Norvin W. Fyens Stifts Læseforening. Danske Budstikke. 1908.

Pedersen J. Bidrag til Fyens Stifts Litterære Selskabs Historie, Fynske Årbøger. 1956.

Thomsen J., Wøllekær J. Da læsning blev gratis. odenseleksikon.wordpress.com. Besøgt 2026.

Thomsen J., Wøllekær J. Klokkedybet. odenseleksikon.wordpress.com. Besøgt 2026.

Ørum-Larsen A. Læseforenings Have i Odense. Meddelelser fra Havebrugshistorisk Selskab. Nr. 27. 1997.

Fyens Stiftstidende. 1837-12-08.

Fyens Stiftstidende. 1837-12-13

Mediestream. Diverse opslag.

Egne noter og samlinger.